

УДК 7.067  
**Інна Гончарова,**  
керівник незалежного  
театру «Маскам Рад»,  
драматург, режисер,  
координатор проектів ГО  
«Міжнародний соціально-культурний проект  
«JoyFest»(м. Київ)

## РЕФОРМИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ, ЗОКРЕМА В ТЕАТРАЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

**Анотація:** У статті міститься аналіз реформ в галузі культури, зокрема в театральній галузі, як таких, що реально не реформують галузь, яка продовжує функціонувати за радянським зразком, а також пропозиції щодо проведення реформ, які на думку автора, можуть мати позитивний ефект для розвитку театральної галузі, театрального менеджменту і, як наслідок, театрального мистецтва в Україні. Автор статті проводить аналіз як практик культурного менеджменту, оскільки є керівником незалежного театру, координатором проектів «Міжнародний фестиваль історичного кіно», «Фестиваль української класичної музики», співкоординатором Міжнародного театрального фестивалю «JoyFest»(Джойфест) і фестивалю «JoyFest-Діти».

**Ключові слова:** реформи, театральна галузь, культурний менеджмент, незалежний театр.

**Summary:** The article contains an analysis of cultural reforms, in particular in the theatrical industry, such as those that do not really reform the industry that continues to operate in accordance with the Soviet model, as well as proposals for reforms that, in the author's opinion, can have a positive effect on the development of the theatrical industry, theater management and, as a result, theatrical art in Ukraine. The author of the article analyzes as a practitioner of cultural management, since he is the head of the independent theater, the coordinator of the projects «International Festival of Historical Cinema», «Festival of Ukrainian Classical Music», co-coordinator of the International Theater Festival «JoyFest» and the Festival «JoyFest-Children».

**Key words:** reforms, theatrical industry, cultural management, independent theater.

**Аннотация:** В статье содержится анализ реформ в области культуры, в частности в театральной отрасли, как таких, которые реально не реформируют отрасль, продолжающую функционировать по совет-

скому образцу, а также предложения по проведению реформ, которые, по мнению автора, могут иметь положительный эффект для развития театральной отрасли, театрального менеджмента и, как следствие, театрального искусства в Украине. Автор статьи проводит анализ как практик культурного менеджмента, поскольку является руководителем независимого театра, координатором проектов «Международный фестиваль исторического кино», «Фестиваль украинской классической музыки», сокоординатором Международного театрального фестивалю «JoyFest» и фестивалю «JoyFest-Дети».

**Ключевые слова:** реформы, театральная отрасль, культурный менеджмент, независимый театр.

Громадська організація «Міжнародний соціально-культурний проєкт «Джойфест» активно працює в культурній галузі України протягом 6-ти років.

Першим культурним проєктом, який було започатковано Джойфестом, був Театр «Маскам Рад», якому в травні 2017 року виповнилось 6 років. Від початку і до сьогоднішнього дня цей проєкт, як і всі інші, фінансувався самими його учасниками. Сьогодні Театр «Маскам Рад» налічує в своїй трупі 25 акторів, а в репертуарі – біля 15-ти вистав різноманітних жанрів – від класики (Шекспір, Стріндберг, Пушкін, Леся Українка, Байрон, Мопассан, О.Генрі, Чехов, Винниченко, Себастьян, Сент-Екзюпері) до сучасної неоднозначної для сприйняття та розуміння драматургії (Горін, УльрихХуб) та авторських вистав, які було поставлено спеціально для показів закордоном.

У 2012 році Театр «Маскам Рад» вперше взяв участь у міжнародному театральному фестивалі в Румунії. Саме тоді виникла ідея започаткування театрального фестивалю в Києві. Ідею було реалізовано вперше в жовтні 2013 року. Від самого початку фестиваль став міжнародним. Вже в першому фестивалі взяли участь театральні групи з Італії, Грузії та Румунії. З того часу фестиваль проходить щорічно в жовтні місяці. Останній фестиваль відбувся 7–9 жовтня 2016 року в концерт-холі готелю «Хрещатик», і кожна фестивальна вистава збирала до 500–600 глядачів. Вже зараз триває підготовка до V Міжнародного театрального фестивалю JoyFest. Фестиваль приймає заявки на участь від театральних груп, студій, театрів, незалежно від їх статусу. За результатами розгляду заявок на одну сцену можуть потрапити маститі академічні театри та невеличкі театри-студії.

У 2014 році Джойфестом було започатковано Фестиваль історичного кіно в Київській фортеці. І якщо в 2014 році цей фестиваль був одноденним і всеукраїнським, то потім вже три роки поспіль він є міжнародним та проходить протягом трьох днів. Незмінним головою журі фестивалю виступає кінорежисер, викладач Київського національно-

го університету театру, кіно та телебачення ім. І. Карпенка-Карого Іван Канівець, який після кожного проведеного фестивалю здійснює ґрунтовний аналіз фестивалевих фільмів та підводить підсумки фестивалю. У фестивалі 2017 року взяли участь фільми з 6-ти країн.

З 2015 року в травні–червні Джойфест проводить фестиваль дитячих театрів «JoyFest-Діти», який починався як фестиваль суто київських дитячих театрів, а в цьому році вже обіцяє стати не тільки всеукраїнським, а ще й міжнародним. Цікаво, що зростання потужності та географії цього фестивалю відбулось майже само собою – отже, безперечно, є велика потреба в такому фесті у культурної спільноти України.

Також з 2015 року Джойфест проводить Фестиваль української класичної музики «Смальта». Перший фестиваль відбувся у вересні 2015 року, другий – у квітні 2017 року.

Отже, Джойфест має досвід роботи не тільки в театральній галузі, а також в інших мистецьких жанрах, зокрема в жанрах музики та кіно. Крім того, в рамках проведення театральних фестивалів відбуваються також художні та фотовиставки.

Джойфест активно співпрацює з київськими музеями. В приміщеннях музеїв, в рамках співробітництва з ними, Театр «Маскам Рад» показує вистави свого репертуару.

В цьому матеріалі ми вирішили коротко зупинитися на роботі на-самперед театральної галузі, оскільки саме театр дав початок для всієї роботи Джойфесту.

Кілька, в нашому розумінні, постулатів, про які треба пам'ятати, коли ми говоримо про сучасну театральну галузь в Україні...

Театральна галузь в тому вигляді, в якому вона функціонує в Україні сьогодні, залишилась нам у спадщину від СРСР. Це й система поділу на національні та академічні театри, система звань, все, що з ними пов'язано, підходи до фінансування галузі тощо. За 25 років майже нічого не змінилось. Принаймні, нічого не поліпшилось, а щось навіть погіршало. Система залишилась радянською, проте її вади в іншому, вже не радянському, вимірі суспільного життя стали ще більш помітними.

Закон України «Про театри і театральну справу», прийнятий у 2005 році зі змінами 2006, 2012, 2013, 2015, 2016 років, який в цілому не такий вже і поганий, на жаль, не працює через його певні недоліки. Про них більш детально нижче.

Зміни в законодавстві щодо призначення керівників театрів через проведення конкурсів та нібито залучення громадської думки не принесли жаданого результату. Про це вже багато писали, тому не будемо зупинятися на цьому питанні. До того ж, ми брали участь в конкурсах з «обох боків»: наш представник як претендент на посаду директор/художній керівник Театру «Актор», також як Громадська організація в

конкурсній комісії (конкурси на посади Генерального директора НАІАМ «Київська фортеця» і директора Малої опери).

Закон України «Про Український культурний фонд», введення в дію якого передбачається 26 серпня 2017 року, в жодному разі не може вирішити питань фінансування театральної галузі. Заснування Українського культурного фонду у відповідності до прийнятого Закону а) лише міняє назву організації, яка буде приймати рішення щодо фінансування, а не підхід до прийняття рішень; б) не змінює джерела фінансування культурної галузі – залишається рядок у бюджеті; в) не змінює саму суть системи фінансування культурної галузі. Можна напроорокувати, що цей закон, на жаль, теж не поліпшить роботу культурної галузі.

Відсутність дієвої незалежної профспілки, яка має на меті насамперед захист інтересів працівників галузі. Національна Спілка театральних діячів України, яка також залишилась нам у спадок від СРСР, на решті, відновила свою роботу завдяки старанням її нового керівника Богдана Струтинського. І це не може не радувати. Проте НСТДУ поки що не є незалежною профспілкою у її загально визначеному світовому розумінні.

Треба чітко відокремлювати поняття «театральне мистецтво» від понять «театральна галузь» і «театральний менеджмент».

Мистецтво – це результат людської діяльності, який в галузі театру здійснюється, зокрема, за допомогою театального менеджменту. Отже, **театральне мистецтво – це продукт.**

Драматург, режисер, актори можуть бути дуже талановитими, навіть геніальними, проте без театального менеджменту є варіант, що вони будуть показувати своє мистецтво перед пустою залогою або не зможуть здійснити постановку за браком або відсутністю фінансування (костюми, реквізит, сплата авторських прав драматурга тощо). **Театральний менеджмент – це інструмент для витвору продукту та його, умовно кажучи, продажу (показу, донесення до глядацької аудиторії).**

При цьому театральне мистецтво та театральний менеджмент цілком можуть існувати без театальної галузі в її загальноприйнятому розумінні, оскільки в Україні під театальною галуззю зазвичай мають на увазі існуючу сталу структуру театрів – від театрів комунальної власності районів до національних академічних театрів. **Наприклад, незалежні театри фактично й існують зараз поза її межами.** Якщо театрові не потрібна сцена з освітленням та спеціальним звуком, то такий театр може як середньовічні театри виступати посеред майданів просто неба та збирати гроші до капелюха. Отже, **сучасна театральна галузь в Україні – це лише дірява оболонка театального життя, причому наразі вона вже не покриває всіх процесів, що в ньому відбуваються.**

Таким чином, реформи мають відбуватися не в царині теа-

**театрального** мистецтва, яке може бути цілком самодостатнім, а в царині театральної галузі.

Зміна застарілої структури театральної галузі та використання новітніх сучасних світових підходів до театрального менеджменту, природно, мають надати поштовх й розвитку самого театрального мистецтва в Україні.

Отже, що ми сьогодні маємо? Маємо, як то кажуть, що маємо: псевдореформи, які не дають бажаного результату, оскільки не здатні поміняти докорінно застарілу консервативну радянську систему, ретельно вибудовану протягом 70-ти років; закони, які нібито не погані, проте не працюють, бо це не вигідно можновладцям і щось в останньому тексті, який було потім опубліковано, вони на колінці переробили; талановитих митців, які мають заробляти собі на життя закордоном або зніматися у другорядних серіалах на одну камеру, або знімати такі самі недолугі серіали; систему взаємовідносин театрів та держави, навчання театральному мистецтву, побудовану за радянських часів, які за умов сьогодні гальмують розвиток театрального мистецтва.

Тому ще один постулат:

7) Виходячи з великого практичного досвіду роботи, описаного вище, і постулатів, які було вже перелічено, ми стверджуємо, що **реформувати культурну галузь в Україні в тому стані, в якому вона перебуває зараз за наслідками близько 70-ти років радянської влади та 25-ти років нехтування культурою вже в період незалежної України, НЕМОЖЛИВО**. Ні, ми не песимісти. Навпаки! Неможливо це зробити, проте можливо зробити щось інше, що дасть набагато більший ефект, і набагато скоріше. На нашу думку, тільки **докорінна зміна структури існуючої театральної галузі, тільки безумовна та беззаперечна відмова існуючих державних театрів від застарілих радянських технологій театрального менеджменту та перехід їх до новітніх світових підходів у театральному менеджменті допоможуть театральному мистецтву в Україні здійснити якісний прорив**. Або не допоможуть.... Проте це вже буде залежати виключно від митців та театральних менеджерів.

Знаємо, що дуже багато людей, які працюють в існуючій структурі або «біля неї», або навіть ті, хто працюють у незалежних театрах, проте прагнуть «сісти на бюджет», тому що це комфортно і звично, і так було завжди, скажуть, що докорінна зміна сталої структури неможлива. Ну, тоді не треба, як кажуть у нас в Україні, й рипатися. Тоді про ефективні зсуви навіть не треба мріяти. Так, звичайно, старе буде з усіх сил чіплятися за життя, розповідати, що не можна все знищити тощо. Побудова нової системи – так, це знищення старої, проте за умови збереження найкращих надбань та рішучої відмови від рудиментів, атавізмів, нежи-

вого та застарілого. Так, це не псевдореформи, якими нас зараз «году-ють» в усіх галузях – не тільки в культурній.

Проте, нагадуємо: мова іде лише про оболонку. Як казав колись мудрий Антуан Сент-Екзюпері у своїй геніальній повісті **«Маленький принц»**: **«За старими оболонками нема чого жалкувати»**.

Отже, якою, на нашу думку, має бути нова система відносин в театральній галузі.

Скасування системи поділу театрів на національні, академічні та «звичайні».

Замість існуючої системи пропонуємо: з метою надання рівних умов для діяльності театрам всіх форм власності та усунення протиріч між положеннями Закону України «Про театри і театральну справу» (не комерційність основних видів діяльності театру) та реальним станом театральної діяльності внести зміни до чинного Закону України «Про театри та театральну справу», а саме:

Стаття 1 (редакція одного абзацу)

Театр – заклад культури, **який є юридичною особою з власною організаційно-правовою формою**, або колектив, діяльність якого спрямовано на створення, публічне виконання та публічний показ творів театрального мистецтва.

Стаття 7 (вилучення двох абзаців)

**Вилучити абзац** «Театри можуть створюватися і діяти в усіх організаційних формах, передбачених законом».

**Вилучити абзац** «Установчі документи театру повинні відповідати вимогам закону щодо установчих документів відповідної організаційної форми юридичної особи».

**Додати абзаци:**

Утворення театру здійснюється його засновником (власником), яким може також виступати державні або місцеві органи влади, фізична або юридична особа, або кількома засновниками (власниками), якими можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, на підставі протоколу, наказу або розпорядження. Документ має містити дату та місце прийняття рішення щодо створення театру; осіб, які взяли участь в прийнятті рішення про створення театру; визначення повного та скороченого найменування театру; рішення про прийняття Статуту театру; утворення органів управління театру; визначення особи (осіб), які має право здійснити реєстраційні дії.

Найменування театру може містити інформацію про його статус: державний, комунальний, приватний, молодіжний, дитячий, експериментальний, театр-студія тощо).

Найменування театру може містити інформацію про місцезнаходження театру: київський, чернігівський тощо.

Зміна найменування театру здійснюється його засновником (власником).

Статут театру має містити відомості про найменування, вид діяльності у відповідності до статті 8 цього Закону, повноваження керівника та інших органів управління, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень, джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна театру; порядок внесення змін до статуту.

Стаття 9. Державна реєстрація театрів (нова редакція)

Державна реєстрація театрів здійснюється державним реєстратором на підставі установчих документів Театру, розроблених у відповідності до статті 7 цього Закону.

Театри, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів державної реєстрації не підлягають.

Після внесення змін до Закону «Про театри та театральну справу» необхідно перереєструвати всі театри як юридичні особи з окремим організаційно-правовим статусом «Театр» та новими статутами, які мають передбачати неприбутковий статус театру (у відповідності до положень Закон «Про Театри та театральну діяльність»), та створення при Театрі Наглядової Ради. Для цього необхідно розробити зразок статуту Театру, який буде містити всі основні умови функціонування театрів, їх дирекції та Наглядової Ради.

Отже, театри мають бути повністю звільнені від податків з юридичних осіб (ПДВ, податку на прибуток, Єдиного податку, податку на землю тощо). Весь дохід Театру направляється на його розвиток, тобто на його статутну діяльність. Працівники театру самостійно сплачують податки та збори на загальних підставах.

Скасування існуючої системи фінансування національних, академічних і «звичайних» театрів, які знаходились у державній та комунальній власності міст та районів.

Держава, громада міста або району залишаються власниками приміщень державних та комунальних театрів. Театри отримують приміщення від держави, громади міста або району в **оперативне управління** на умовах відповідного договору між власником приміщення та Театром.

**Всі театри переходять на госпрозрахунок та самоокупність. Керівники державних та комунальних театрів мають отримати повну незалежність у формуванні штатів театру, розрахунку заробітної платні учасників труп, формуванні соціальних пакетів, репертуару, пошуків джерел фінансування та витрати коштів, які заробляє театр.**

Скасування прив'язки заробітної платні та соціальних виплат в державних та комунальних театрах до звань. Відмова від всіх пільг, пов'язаних із уже наданими званнями. Скасування системи звань на майбутнє.

**Відкритий доступ для всіх театрів до всіх приміщень, які перебувають у державній та комунальній власності та можуть вико-**

**ристовуватися як театральні, а також публічних просторів – безкоштовно для всіх театрів, незалежно від форм власності.**

**Перехід від вертикальної структури організації культурного життя в державі та містах до горизонтального.** Культурна спільнота має самостійно вибудувати своє культурне життя.

**Проектний підхід до надання бюджетного фінансування постановки за умови зміни підходу до бюджетного фінансування.** В сьогоdnішньому вертикальному вигляді формування культурного процесу та існування галузі – це виглядає, дійсно, безперспективно. Горизонтальна структура формування культурного процесу передбачає, що такий процес ініціюється і формується знизу, громадськими структурами, театрами, музеями тощо. **Тому з державного та місцевого бюджетів має фінансуватися кінцевий результат: вистава, свято, шоу, виставка тощо, а не поточна діяльність закладів.**

Природно, що у зв'язку зі зміною у підході до формування культурного процесу, відбудеться зміна функцій культурних інституцій. Тепер вони будуть такими:

Організація співпраці інституцій всіх форм власності з метою отримання спільного результату (наразі ми, на жаль, маємо в Україні непримирнену конкуренцію за бюджетне фінансування, гранти, приміщення тощо).

Організація краудфандингу та краудсорсингу (розподіленого фінансування) проектів.

Власне реалізація культурних проектів як разових, так і постійно діючих.

Відбудуться також зміни функцій державних інституцій:

1. Формування державної політики в галузі культури.
  2. Організація співпраці культурних інституцій всіх форм власності.
  3. Фінансування на конкурсній публічній основі загальнонаціональних культурних центрів, зокрема театральних центрів, а також окремих суспільно значимих культурних проектів, зокрема театральних постановок.
  4. Просування національного культурного продукту закордоном (фінансування участі в міжнародних заходах).
  5. Фінансування міжнародних та загальнонаціональних культурних проектів (наприклад, міжнародних театральних фестивалів, Венеційського бієнале, Франкфуртської книжкової ярмарки тощо).
  6. Збереження національної культурної спадщини.
  7. Формування держзамовлення на освіту в галузі культури, зокрема в галузі культурного та театального менеджменту.
- Відповідно, функції комунальних інституцій стануть такими:

1. Створення та фінансування культурних центрів громад міст та районів.

2. Збереження регіональних і локальних об'єктів культурної спадщини.

3. Фінансування регіональних і локальних культурних заходів на конкурсній публічній основі в межах бюджету, затвердженого місцевою громадою.

4. Забезпечення участі регіональних культурних інституцій в заходах всеукраїнського та міжнародного рівня (транспорт тощо).

Таким чином, **функції держави та місцевих органів влади по відношенню до театрів та інших закладів культури мають бути насамперед наглядовими, а не директивними.**

Це – мрії... Поки що мрії. Проте мрії, які ґрунтуються на власному досвіді.

Сьогодні ж ми, не зважаючи ні на що, продовжуємо самотужки проводити кілька міжнародних культурних заходів на рік. Як мінімум раз на рік за власний рахунок беремо участь у міжнародних театральних фестивалях в інших країнах, також за власний рахунок відвідуємо культурні центри, театри по всьому світу, щоб збільшити свій досвід у діяльності культурної та театральної галузей, знайомимся, вивчаємо, аналізуємо... Маємо дружні та робочі взаємовідносини з театральними колективами та організаторами міжнародних театральних фестивалів різних міст Румунії, Болгарії, Естонії, Литви, Польщі, Італії, Вірменії, Грузії, Нідерландів, Єгипту, Парагваю, Ізраїлю, Індії. Відвідали та вивчили діяльність культурних і театральних центрів в Єрусалимі, Тель-Авіві, Утрехті. Намагаємося відвідувати театральні майданчики в зовсім маленьких містечках, наприклад, у Вишеграді (Угорщина) і театри зі світовою славою (Віденська опера). Із побаченого та почутого робимо висновки – їх ви прочитали вище. Напевно, вони більшості української театральної і загалом культурної спільноти не сподобаються, оскільки мають остаточно зруйнувати стале та звичне. І нас будуть гучно лаяти всі, комі не «ліньки»... Проте наполягаємо: ці висновки базуються на багаторічному досвіді роботи. Тому ми дуже щирі у своїх намірах.

Пам'ятаєте веселу пісеньку капітана Врунгеля? «Как вы лодку называете, так она и поплывет!». Отже, давайте врешті, перестанемо називати гучною назвою «реформи» невдалий марафет небіжчика. Можливо, тоді все встане на свої місця? Все від нас з вами залежить!